

FESTUS, *Breviarium rerum gestarum populi romani editio bilinguis. Scurtă istorie a poporului roman*, trad. de MARIUS ALEXIANU și ROXANA CURCĂ; ed. îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii, indice de NELU ZUGRAVU, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2003, 368 p.

Din motive anevoie de precizat, literatura istorică și clasică din România, relativ bogată – dar încă insuficientă! – în domeniul traducerilor autorilor greci și latini, este văduvită de edițiile de text corespunzătoare

standardelor filologiei clasice. O asemenea situație are consecințe negative nu numai asupra studiilor clasice de la noi, așa cum s-a arătat în repetate rânduri, dar și asupra studiul Antichității greco-romane în mediile academice și

universitare românești. Iată de ce apariția ediției critice bilingve a lucrării lui Festus constituie un prim semn de intrare, din punctul de vedere arătat mai sus, în normalitate.

Istoricul Nelu Zugravu inaugurează cu această ediție o nouă serie editorială a Editurii Universității din Iași, intitulată *Bibliotheca Classica Iassensis*, fapt demn de luat în seamă și, mai ales, demn de urmat cât mai degrabă. Preocupările sale în domeniul Antichității târzii se regăsesc în alegerea autorului respectiv, Rufus Festus, un istoric reprezentativ pentru această epocă. Alegerea acestui autor, care face parte din grupa „autorilor târzii minori” mi se pare inspirată, el fiind unul din principalii epitomatori din secolul IV d. Chr. Este, așadar, un bun prilej pentru editor de a creiona un tablou sintetic al unui gen al literaturii istorice antice, și nu numai, mai puțin cunoscut – dar nu mai puțin important mai ales pentru mentalitățile vremii – cuprinzând lucrările de istorie abreviate.

Fiind vorba de un început, poate prea îndelung așteptat, se impun câteva aprecieri generale privind structura lucrării de față. Cu o singură excepție, explicabilă așa cum voi arăta mai jos, ediția lucrării lui Festus respectă principiile metodologice și filologice ale unui asemenea demers. Mai bine de un sfert din economia lucrării este dedicat de editor unui amplu studiu introductiv, în care se regăsesc considerații privind contextul politic și cultural în care a fost redactată istoria lui Festus, inclusiv aprecieri pertinente asupra istoriografiei secolului al IV-lea, ca și o substanțială biografie a autorului menționat. Din această ultimă parte nu lipsesc nici informațiile privind titlul acestui *Breviarium*, care se adaugă aceluia cuprins în partea dedicată contextului istoriografiei romane târzii, și nici analiza detaliată a datei redactării lucrării. De asemenea, editorul propune o analiză sistematică a caracterului și structurii lucrării, insistând asupra valorii istorice a informațiilor care, deși nu sunt – și nici nu puteau fi, judecând după caracterul general al unui *breviarium* din această epocă – de primă mână, trebuie avute în vedere în orice demers istoric.

Cât privește importanța lucrării lui Festus, mai bine zis a unor părți ale acestei lucrări, pentru istoria regiunilor dinătrene, a Daciei în special, editorul atrage atenția asupra unor interpretări eronate, una din ele de dată foarte recentă, ale unor pasaje în care este vorba de episoade istorice importante, cum ar fi retragerea aureliană. Asupra acestui ultim aspect N. Zugravu evidențiază, cu argumente convingătoare, inconsistența unor lecturi recente a unor pasaje din lucrările lui Eutropius și Festus, ca și din *Historia Augusta*, din care rezultă interpretări cu totul eronate privind realitățile istorice corespunzătoare momentului părăsirii provinciei Dacia. Studiul introductiv se încheie cu o prezentare a edițiilor anterioare a cărții lui Festus, de la ediția *princeps* – 1468 – până la ultima apariție, datată 2001.

Aduarea imensului material informativ necesar acestei ediții a fost posibilă, în primul rând, grație stagiilor de documentare de care editorul a beneficiat, așa cum arată

în „Notă asupra ediției”, la Institutul Arheologic German de la Roma și la Școala Franceză de la Atena, care i-au permis indispensabilul contact direct cu literatura secundară a domeniului. Nu au fost posibile, din păcate – și acest lucru nu poate fi imputat editorului – comentariile privind tradiția manuscrisă a acestui *breviarium*, demers care presupune accesul la toate manuscrisele păstrate și care, pentru cercetătorii români, rămâne încă un foarte îndepărtat deziderat. Datorită acestei situații – dăncamdată fără ieșire – nici textul în limba latină nu este însoțit, așa cum se întâmplă în cazul edițiilor complete, de *lemma* corespunzătoare, mai precis de variantele de lectură atribuite manuscriselor cunoscute. Desigur, este regretabil că, din motive independente de voința editorului și a traducătorilor, ediția de față nu poate fi completă, din punctul de vedere al cercetării filologice. Pe de altă parte însă, autorii amintiți au avut de ales între a aștepta un moment prielnic – cu totul iluzoriu – completării informației filologice, și redactarea unei ediții perfecte, cu mijloacele de care dispun până în prezent. Alegerea celei de-a doua variante, deși susceptibilă de unele interpretări, pare a fi mai inspirată, cel puțin din punct de vedere metodologic, față de printru dintre ele, care nu se întrevide nici măcar într-un viitor previzibil.

Traducerea textului din limba latină în limba română, asigurată de Marius Alexianu și Roxana Curcă, oспекță un principiu fundamental al unui asemenea demers: îngemănarea armonioasă a fidelității traducerii cu respectarea spiritului limbii în care se face traducerea. Deși lucrarea lui Festus nu se remarcă printr-o stilistică deosebită, s-ar spune chiar dimpotrivă, și în ciuda caracterului prolix al multor părți ale cărții, subliniate de editor în studiul introductiv, traducerea datorată celor doi autori încearcă să atenueze asperitățile inerente ale unei narațiuni istorice concise, specifică genului literar căruia îi aparține. Impresionează cursivitatea variantei în limba română, dublată de o semantică pe cât de amplă, pe atât de nuanțată. Putem aprecia, așadar, ea și din acest punct de vedere ediția bilingvă a operei lui Rufus Festus reprezentă o noutate în literatura de specialitate.

Notele și comentariile editorului, care urmează traducerii textului, tind către exhaustivitate, fapt ce ar putea părea excesiv, dacă nu am avea în vedere atât noutatea acestui demers, în egală măsură istoriografic și filologic, cât și caracterul lucrării lui Festus. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că, tocmai datorită acestui caracter al lucrării, dar și din multe alte motive, ediția de față se adresează unor categorii dintre cele mai diverse de cercetători, inclusiv studenți, din domeniul istoriei antice și al filologiei clasice. Privite din această perspectivă, notele și comentariile care însumează aproximativ 170 de pagini, sunt justificate nu numai de nevoia de explicare a unor aspecte legate de personalități ale Istoriei Romei sau privind unele realități geografice și topografice, pentru a le aminti numai pe cele mai importante, dar și de dorința editorului de a oferi cititorului câteva repere bibliografice minimale. Din acest punct de vedere, se poate aprecia că utilitatea acestei ediții nu va întârzia să iasă în evidență.

În sfârșit, faptul că editorul este un istoric, iar traducătorii filologi clasici, reprezintă o altă noutate editorială. Această formulă este motivată, în peisajul istoriografic și filologic românesc, de realități ale căror contururi sunt prea bine cunoscute pentru a mai fi amintite aici. Varianta propusă prin ediția lucrării lui Festus, care se bazează pe conjugarea eforturilor științifice ale unui istoric și a doi filologi clasici, merită a fi luată în seamă și pare să se impună deja în contextul editorial amintit, câtă vreme același colectiv a mai tipărit recent, în aceeași formulă,

ediția critică a celebrului text cunoscut sub numele de *Res gestae divi Augusti*. Se poate aprecia, așadar, că un asemenea demers este mai mult decât laudabil, că el trebuie urmat și continuat, spre folosul studiilor de istorie antică și de filologie clasică, în încercarea de revigorare în ansamblu a acestor domenii atât de necesare pentru evaluarea moștenirii Antichității clasice.

OCTAVIAN BOUNEGRU